

את פתח:

עשרת ימי תשובה - כיצד מעצבים זיכרון?

דף מקורות ללימוד בית מדרשי¹

1. תלמוד בבלי פסחים קט"ז ע"ב

א. "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (פסחים קטז:).
ב. רמב"ם הלכות חמץ ומצה, פרק ז הלכה ח': "בכל דור ודור, חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משיעבוד מצרים, שנאמר 'ואותנו, הוציא משם' . . ."
" (דברים ו, כג). ועל דבר זה ציווה בתורה, "וזכרת, כי עבד היית" (דברים יד; דברים טו, טו; דברים טז, יב; דברים כד, יח; דברים כד, כב), כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדית"

- מה ההבדל בין גרסת הגמרא לגרסת הרמב"ם - מה ההבדל בין 'לראות' ו'להראות'?
- מה לדעתכם ההבדל שבין טקסי הזיכרון כפי שהתעצבו בהווה הישראלית לבין מעשי הזיכרון כפי שהתעצבו על ידי חכמים לאור ההלכה: "חייב אדם לראות/להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"?

2. מתוך ההגדה של פסח:

"עבדים היינו לפרעה במצרים
ויוציאנו ה' אלוהינו משם
ביד חזקה ובזרע נטויה [...]
ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא
את אבותינו ממצרים
הרי אנו ובנינו ובני בנינו
משועבדים היינו לפרעה במצרים
לפיכך, אפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה -
מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים,
וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"

¹ לדף זה מצורפים כנספחים מקורות חיצוניים ישראליים.

- באיזה אופן הופך סיפור יציאת מצרים לסיפור שרלוונטי לכל אחד ואחד באופן אישי? מה מהותו של מעשה הזיכרון על פי מודל זה?

3. הרב עוזיאל זצ"ל, הגיוני עוזיאל חלק א' עמוד 223

"הדעת והזיכרון הם המה שני מנהיגים טובים, שכל זמן שאנו דבקים בהם והולכים לאורם, הננו חופשיים באמת בבחירתנו, לפי שעל ידם אנו מתרוממים מדמיונות שווא, מתפכחים משכרות, ומתרוממים אל גובה התעודה שהיא למעלה מכל חוקי הטבע תנאיו ומסובותיו"

- מדוע הדעת והזיכרון הם המה שני מנהיגים טובים? את מי הם מנהיגים?
- דבריו של הרב עוזיאל מדייקים את מטרת הזיכרון - מהי מטרת הזיכרון על פי הרב עוזיאל ובאיזה אופן הוא פועל על האדם?

4. זכר למקדש:

א. סוכה דף מ"א ע"א :

"ומנלן דעבדינן זכר למקדש? אמר ר' יוחנן דאמר קרא (ירמיהו ל, יז):
 "כי אעלה ארכה לך, וממכותיך ארפאך נאם ה', כי נדחה קראו לך, ציון היא דרש
אין לה".
 "דורש אין לה" - מכלל דבעיא (שצריכה) דרישה".

ב. רבי יוסף חיים זצ"ל (הבן איש חי) בפירוש לאגדות חז"ל 'בן יהודע' על מסכת סוכה:

"ציון היא דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה. נראה הכונה, כי הזכר שעושין לעניינים שהיו בזמן המקדש מורה על האמונה וההבטחה שאנחנו מקווים שתחזור עטרה ליושנה ולכך עושין להם זכר! ולזה אמר הכתוב "כי נדחה קראו לך" שסרה תקותם ממך, וחושבים אותך נדחה לגמרי ח"ו. והראיה דחשבו בכך, הוא, כי "הנה ציון היא דורש אין לה" לעשות זכר לעניינים שהיו נהוגים בבניינה".

- מהו תפקיד הזיכרון על פי רבי יוסף חיים?
- כיצד ניתן לתרגם את דבריו למעשה הזיכרון הלאומיים שלנו היום?

6. הראי"ה קוק זצ"ל, אגרת תקע"א לתנועת המזרחי

"האומה בכללה... לא תוכל בשום-אופן להיות מצטמצמת רק בהעוגה הצרה של חלומי של ד"ר הרצל ז"ל, עם יופיו ועזו, לפי-הערך. [...] לא הד קול שעם שנוא בעולם הולך לבקש לו מקלט בטוח מרודפיו, לבדו ראוי להשיב לתנועת עולמים זו (הציונות) את חייה, אלא שגוי קדוש, סגולת העמים גור אריה יהודה, נעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא הולך ושב אל נחלתו, "אל גאון יעקב אשר אהב סלה. המזרחי (תנועת המזרחי) מוכרח להיות בציונות מה שישראל- בעמים : כח של תסיסה תמידית כח שלא יחדל את עבודתו ואת סגולת הפריטו.

[...] האידיאלים האלוהיים שהם חיי התורה והנבואה, הנם, ברוחנו, העתיד של העולם, שתחייתנו פונה היא להגשימם בחיים. הננו שואפים לעמוד במרכז של האנושיות, דוקא בדגלנו העתיק והנשוא, שהוא לנו גאולת עולמים, בשם אלוהינו נדגול וכמאז לא נחליפנו ולא נמיר אותו בדגל אחר, גם מודרני שבמודרניים."

- מדוע הרב קוק מסרב לקבל את הגדרת הציונות כ'מקלט בטוח' ליהודים?
- מהי הגדרת הציונות הנכונה על פי הרב קוק? כיצד הדבר עשוי להשליך על האופן שבו אנו חוגגים את חג העצמאות?

7. על הניסים ליום העצמאות

הרב פרופ' **עזרא ציון מלמד** זצ"ל כתב נוסח אפשרי לתפילת על הניסים בשנת תש"ט 1949. נוסח זה הודפס לראשונה בספרו "פרקי מנהג והלכה" שראה אור בשנת תשס"ו²:

על הניסים ועל הפרקו ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

אתה האל, עוררת את-לב אבותינו לשוב להר-נחלתך, לשבת בך ולקומם את-הריסותיה ולעבד את-אדמתה. ובעמך עלינו שלטון רשע ויסגר את-שערי ארצנו בפני אחינו הנמלטים מחרב אויב אכזרי וישיבם באניות לאי היס ולחופים נדחים, אתה בעדך מגרת את-פסאד ותשחרר את-הארץ מידו.

ובקום עלינו אויבים מבית ויתנפלו לנו להשמידנו, אתה בגבורתך הפלת עליהם אימתך ופחד ויעזבו את-כל-אשר להם וניסו בבהלה ובחפזן אל-מחוץ לגבולות ארצנו.

ובבוא עלינו שבעה גוים לכבש את-ארצנו ולשוימנו למס עובד, אתה ברחמיך עמדת לימין צבא ההגנה לישראל ומסרת גבורים ביד-חלשים ורבים ביד-מעטים ורשעים ביד-צדיקים, ובזרוע הנטויה עזרת לבחורי ישראל להרחיב את-גבולות מושבותינו ולהעלות את-אחינו ממחנות הקסגר.

על-הכל אנחנו מודים לך, ה' אלקינו, בכפיפת ראש, וביום זה, יום חגנו ושמחתנו, אנחנו פורשים את-כפינו ומתחננים על אחינו הפזורים, ואומרים: אָנָּה, אָבִינו רועני, קבצם במהרה לנה-קדשך והשפן אותם בושלום ושלחה ובהשקט ובטח.

הרחב נא את-גבולות ארצנו כאשר הבטחת לאבותינו לתת לזרעם מנחה פרת ועד נחל מצרים.

בנה נא את-עיר קדשך וירושלים בירת ישראל ובה תכונן את-בית-מקדשך כימי שלמה.

וכאשר זכיתנו לראות את-ראשית גאלתנו ופדות נפשונו - כן תחינו ותחזינה עינינו בגאלת ישראל השלמה, וחדש מינינו כקדם, אמן!

חומר הלמידה היה שימושי? עזר לך? נשמח לשמוע ממך כאן

² מופיע בויקפדיה.

נספחים לדף המקורות: כיצד מעצבים זיכרון?

1. מתוך נאומו של ש"י עגנון בטקס קבלת פרס נובל לספרות בשנת 1966³:

"[...] אמרו בגמרא, (סנהדרין דף כ"ג עמוד א') נקיי הדעת שבירושלים לא היו נכנסים בסעודה אלא אם כן יודעים מי יושב עמהם. ובכן אומר לכם מי אני שנכנסתם עמי בסעודה. מתוך קטסטרופה היסטורית שהחריב טיטוס מלך רומי את ירושלים וגלה ישראל מארצו נולדתי אני באחת מערי הגולה. אבל בכל עת תמיד דומה הייתי עלי כמי שנולד בירושלים. בחלום בחזון לילה ראיתי את עצמי עומד עם אחי הלויים בבית המקדש כשאני שר עמהם שירי דוד מלך ישראל. נעימות שכאלה לא שמעה כל אוזן מיום שחרבה עירנו והלך עמה בגולה. חושד אני את המלאכים הממונים על היכל השירה שמיראתם שאשיר בהקיץ מה ששרתי בחלום, השכיחוני ביום מה ששרתי בלילה, שאם היו אחי בני עמי שומעים לא היו יכולים לעמוד בצערם מחמת אותה הטובה שאבדה להם. כדי לפייס אותי על שנטלו ממני לשיר בפה נתנו לי לעשות שירים בכתב [...]. משבט לוי אני בא. ואני ואבותיי מן המשוררים שבבית המקדש היינו ומסורת קיבלנו במשפחת בית אבותיי שמזרעו של שמואל הנביא אנו באים ושמו נקרא עליי. בן חמש שנים הייתי כשכתבתי את שירי הראשון [...]"

2. נודד במרחבי הזמן/

נשיא המדינה עזר ויצמן ז"ל כ"ד תבט תשנ"ו, נאום בפני הפרלמנט הגרמני:

"הגורל הוליד אותי ואת אחיי בני דורי בימים הגדולים בהם שבו היהודים לארצם והקימוה מחדש. שוב אינני היהודי הנודד בדרכי העולם, המהגר ממדינה למדינה, המגורש מגולה לגולה. אבל כל יהודי בכל דור ודור, חייב לראות עצמו כאילו היה שם, ובמקומות ובאירועים שקדמו לו. לפיכך עודני נודד, אבל לא בדרכים הנידחות של העולם. עתה אני נודד במרחבי הזמן, נע מדור לדור, נוסע בנתיבי הזיכרונות.

הזיכרון מצמצם את המרחקים.

רק 150 דורות עברו מעמוד האש של יציאת מצרים ועד עמודי העשן של השואה. ואני, שנולדתי מזרעו של אברהם - הייתי בכולם:

הייתי עבד במצרים, וקבלתי את התורה בהר סיני, ויחד עם יהושע עברתי את נהר הירדן. נכנסתי לירושלים עם דוד, וגליתי ממנה עם צדקיהו, ולא שכחתי אותה על נהרות בבל, ובשוב ה' את שיבת ציון חלמתי בין בוני חומתה. לחמתי ברומאים וגורשתי מספרד, והועליתי על המוקד במגנצה, היא מיינץ, ולמדתי תורה בתימן, ושכלתי את משפחתי בקישינב, ונשרפתי בטרבלינקה ומרדתי בוורשה ועליתי לארץ ישראל, היא ארצי, שממנה גליתי, ובה נולדתי, וממנה אני בא, ואלהי אשוב."

³ [https://he.wikisource.org/wiki/נאומו_של_ש"י_עגנון_על_קבלת_פרס_נובל_לספרות_לשנת_1966](https://he.wikisource.org/wiki/נאומו_של_ש)

3. מגש הכסף/ נתן אלתרמן

והארץ תשקוט, עין שמיים אודמת
תעמעם לאיטה על גבולות עשנים,
ואומה תעמוד - קרועת לב אך נושמת
לקבל את הנס, האחד, אין שני...

היא לטקס תיכון, היא תקום למול הסהר
ועמדה למולם עוטה חג ואימה.
אז מנגד יצאו נערה ונער
ואט אט יצעדו הם אל מול האומה.

לובשי חול וחגור וכבדי נעליים
בנתיב יעלו הם, הלוך והחרש
לא החליפו בגדם, לא מחו עוד במים
את עקבות יום הפרך וליל קו האש.

עייפים עד בלי קץ, נזירים ממרגוע
ונוטפים טללי נעורים עבריים...
דם השניים יגשו ועמדו עד בלי נוע
ואין אות אם חיים הם או אם ירויים.

אז תשאל האומה שטופת דמע וקסם
ואמרה: "מי אתם?", והשניים שוקטים
יענו לה: "אנחנו מגש הכסף,
שעליו לך ניתנה מדינת היהודים."

כך יאמרו ונפלו לרגלה עוטפי צל
והשאר יסופר בתולדות ישראל

- כתבו, אילו משפטים בשיר מעידים על חוויית שותפות?
- כתבו, אילו משפטים בשיר מעידים על חוויה לומדת מבחוץ?

